

УДК 327.51:355.02

О.В. КОЛОМІЄЦЬ

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ РОСІЇ

Коломієць Олег Валерійович – кандидат політичних наук, старший науковий співробітник військової частини А-1906 (м. Київ)

Стаття аналізує концепцію національної безпеки Росії. В ході проведення досліджень показана трансформація моделі концепції національної безпеки РФ внаслідок зміни політичної системи. На підставі проведеного аналізу запропонована класифікація моделі національної безпеки Росії, а також здійснено її оцінку в якості можливої загрози національній безпеці України.

Ключові слова: Росія, національна безпека, концепція, стратегія, трансформація, модель.

Статья анализирует концепцию национальной безопасности России. В ходе проведения исследований показана трансформация модели концепции национальной безопасности РФ в результате изменения политической системы. На основании проведенного анализа предложена классификация модели национальной безопасности России, а также осуществлена ее оценка в качестве возможной угрозы национальной безопасности Украины.

Ключевые слова: Россия, национальная безопасность, концепция, стратегия, трансформация, модель.

Article analyzes the concept of national security of Russia. During carrying out of researches the shown transformation of concept of model of national security of the Russian Federation as a result of change of political system. On the basis of the spent analysis the offered classification of model of national security of Russia, and also is carried out its estimation as possible threat of national security of Ukraine.

Key a word: Russia, national security, concept, strategy, transformation, model.

© О.В. Коломієць, 2012

Постановка проблеми. В сучасних умовах багатопольярного світу Росія залишається одним з провідних акторів як на європейській, так і на світовій арені, ключовим геополітичним гравцем у системі міжнародних відносин.

Завершення певного етапу в суспільно-політичному житті країни ставить перед науковцями завдання об'єктивного аналізу його передумов, характерних ознак і наслідків для сьогодення. З моменту проголошення незалежності Російською Федерацією формування її концепції національної безпеки мало декілька етапів. Переважна кількість досліджень у сфері національної безпеки Росії носить яскраво виражене ідеологічне забарвлення, висновки фахівців часто носять протилежний за змістом характер. Проте майже відсутні системні наукові дослідження, аналіз складників системи національної безпеки з метою їх подальшої типології і проведення наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам національної безпеки Російської Федерації присвячені дослідження як світових, так і російських, а також національних учених: М.Вебера, У.Вейсера, Х.Ветцеля, К.Доната, У.Ічінгера, М.Йю, М.Лазанскі, Дж.Лу, А.Моліса, О.Андреевої, О.Байкова, О.Воскресенського, В.Дармокрика, В.Манжолі, В.Ліпкана, О.Литвиненка, С.Макаренко, М.Ожевана, Г.Почепцова, М.Троїцького, О.Федотова, А.Чичановського, Т.Шаклеїної та ін.

Мета дослідження. Аналітичне дослідження концепції національної безпеки Росії з метою обґрунтування характерних рис та класифікації моделі національної безпеки, а також оцінки останньої в якості можливої загрози національній безпеці України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кон-

цепція національної безпеки Росії має ідеологічну спрямованість, з метою, подібно до Франції, не допустити світового панування Сполучених Штатів. Проте на відміну від французької російська модель носить історично більш ізольований характер.

Серед інших національних особливостей формування політики національної безпеки можна відзначити наступні. В Росії, за аналогією Франції, існує стійке внутрішнє уявлення про те, що країна є великою світовою державою. Джерела цього виходять з ідеології «третього Риму», сформульованої православним ченцем ще Філофеем на початку XVI століття в листі, написаному Московському князю Василю III, після загибелі Візантії та намагання проголошення Московської єпархії спадкоємицею Константинопольської [1, с.189].

Російська імперія не мала класичного колоніального минулого, що дає їй привід для претензій на глобальну роль у світі, що виражається у прагненні відігравати роль посередника між провідними західними країнами і державами, по-перше, «пострадянського світу», по-друге, Середньої Азії та Закавказзя, по-третє, Центральної Азії та Азійсько-Тихоокеанського регіону. На відміну від Франції, Росія майже постійно прагнула однобічного гегемонізму, принаймні регіонального. Традиційне гарантування безпеки правлячою елітою розглядається як боротьба за сфери впливу, набуття статусу наддержави в рамках багатопольярного світоустрою за домінуючої ролі Росії. Звідси традиційна перевага силових методів над дипломатичними і відмова від будь-яких двосторонніх союзів на користь багатобічних, але не нижчими за неї рівнем розвитку.

Особливістю концепції національної безпеки

Росії є її трансформація від моделі «світового панування», отриманої внаслідок розпаду Радянського Союзу та оголошення Росії спадкоємицею останнього, до моделі «регіонального лідерства», яка на сьогоднішній день є домінуючою серед політичної еліти країни.

Ще однією суттєвою особливістю концепції національної безпеки РФ є залежність останньої від наявності ядерного потенціалу колишнього СРСР, після офіційної відмови Росії в 1993 році від радянської політики незастосування ядерної зброї першою. Лише наприкінці минулого тисячоліття нова пострадянська ядерна доктрина набула певних ознак. На зміну ядерної доктрини вплинули два основні фактори: відчуття гострої зовнішньої загрози, коли Росія припускала, що НАТО може загрозувати застосуванням обмеженої сили для досягнення вузьких політичних цілей та відчуття слабкості російських військ звичайного призначення перед перспективою ведення обмеженої звичайної війни, особливо з військами НАТО. З точки зору російських військових теоретиків залежність від ядерної зброї стала логічною відповіддю на явну неспроможність військ звичайного призначення [4–7].

У Російській Федерації першим документом, який визначав концепцію національної безпеки, став Указ президента РФ Бориса Єльцина № 1300 від 17 грудня 1997 року «Концепція національної безпеки Російської Федерації». В цілому зазначений правовий акт відображає погляди правлячої еліти держави на підходи до відведення викликів і загроз нації в нових геополітичних умовах, визначає форми і способи адекватного застосування сил та засобів, алгоритм міжвідомчої взаємодії щодо всебічного забезпечення здійснюваних ними заходів.

В документі сформульована політико-правова основа забезпечення національної безпеки, яка, за оцінками російських фахівців, сприймалася як політичний документ, який відображає сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі і державну стратегію в галузі гарантування безпеки особистості, суспільству і державі від внутрішніх та зовнішніх загроз політичного, економічного, соціального, військового, і іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей [2, 4–7].

В зазначеній концепції Росія розглядає військові інструменти як основу забезпечення політики безпеки, що знаходить підтвердження у відособленості (однобічності) в питаннях національної оборони як від НАТО, так і від інших держав світу, а також у проведенні незалежної ядерної політики.

У геополітичному плані Російська Федерація відносить себе не тільки до панконтинентальної і морської держави одночасно, але і наголошує, що є єдиною світовою країною, що одночасно виходить до Атлантики, Північного полюсу, Середземномор'я і Тихого океану, а також залучає до своєї території Європу, Азію і Далекий Схід.

В концепції відзначається, що Росія є однією з найбільших країн світу з багатовіковою історією і багатими культурними традиціями [2, 6–9].

Національні інтереси Росії визначаються як су-

купність збалансованих інтересів особистості, суспільства і держави в економічній, внутрішньополітичній, соціальній, міжнародній, інформаційній, військовій, прикордонній, екологічній і інших сферах. Вони носять довгостроковий характер і визначають основні цілі, стратегічні і поточні завдання внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Національні інтереси забезпечуються інститутами державної влади, що здійснюють свої функції в тому числі у взаємодії з діючими на основі Конституції Російської Федерації й законодавства Російської Федерації громадськими організаціями.

Інтереси особистості полягають у реалізації конституційних прав і свобод, у забезпеченні особистої безпеки, у підвищенні якості й рівня життя, у фізичному, духовному й інтелектуальному розвитку людини і громадянина.

Інтереси суспільства полягають у зміцненні демократії, у створенні правової, соціальної держави, у досягненні й підтримці громадської згоди, у духовному відновленні Росії.

Інтереси держави полягають у непорушності конституційного ладу, суверенітету й територіальної цілісності Росії, у політичній, економічній і соціальній стабільності, в безумовному забезпеченні законності в підтримці правопорядку, в розвитку рівноправного і взаємовигідного міжнародного співробітництва [2, 10–12].

Реалізація національних інтересів Росії можлива тільки на основі сталого розвитку економіки. Тому національні інтереси Росії в цій сфері є ключовими.

Концепція поряд із традиційними національними інтересами у внутрішньо- і зовнішньополітичній, соціальній, військовій, екологічній і інформаційній сфері, окремо виділяє інтереси нації в прикордонній і сфері боротьби з міжнародним тероризмом.

Разом з тим, концепція в якості російських національних інтересів у міжнародній сфері виділяє зміцнення позицій Росії як великої держави – одного із провідних центрів багатопольярного світу; в прикордонній сфері – в створенні політичних, правових, організаційних й інших умов для забезпечення надійної охорони державного кордону Російської Федерації, в дотриманні встановлених законодавством Російської Федерації порядку і правил здійснення економічної та інших видів діяльності в прикордонному просторі держави [2, 6–11].

Отже, наведені національні інтереси Росії являють потенційну загрозу інтересам Української держави, оскільки РФ не відмовилася не тільки від світових зазіхань, але й відкрито заявляє про регіональне лідерство.

Також безпосередню загрозу несе невизначеність національних кордонів із Росією, і, як свідчить дипломатична практика, небажання останньої йти на будь-які поступки і пошуки компромісів у даному питанні, намагання вирішення зазначених проблем з позиції сили.

В концепції визначено широкий спектр внутрішніх і зовнішніх загроз національній безпеці Росії, як традиційних (відповідно до сфер суспіль-

ства), так і нових (загроза тероризму, декриміналізація суспільних відносин, прикордонна сфера) [2, 4–7].

Аналіз спектра загроз нацбезпеки Росії показує, що РФ може розглядати Україну як потенційну країну-загрозу в наступних випадках: економічної, демографічної й культурно-релігійної експансії на російську територію; зміцнення військово-політичних блоків і союзів, насамперед розширення Північноатлантичного Альянсу на схід; можливості появи в безпосередній близькості від російських кордонів іноземних військових баз і великих військових контингентів; ослаблення інтеграційних процесів у Співдружності Незалежних Держав; виникнення і ескалація конфліктів поблизу державного кордону Російської Федерації і зовнішніх кордонів держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав; зазіхання на територію Російської Федерації; порушення нормального функціонування інформаційних і телекомунікаційних систем, а також схоронності інформаційних ресурсів, одержання несанкціонованого доступу до них; активізації діяльності транскордонної організованої злочинності, а також закордонних терористичних організацій [2, 6–9].

В якості загрози національній безпеці Російської Федерації в міжнародній сфері класифікуються спроби інших держав протидіяти зміцненню Росії як одного із центрів впливу в багатополарному світі, зашкодити реалізації національних інтересів і ослабити її позиції в Європі, на Близькому Сході, у Закавказзі, Центральній Азії й Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Завданнями забезпечення національної безпеки Росії, згідно з концепцією, які, в свою чергу, можуть викликати загрозу національним інтересам України є: подолання науково-технічної і технологічної залежності Російської Федерації від зовнішніх джерел; підйом і підтримка на досить високому рівні військового потенціалу держави; розширення ринків збуту російської продукції; посилення державного регулювання в економіці; зміцнення системи правоохоронних органів, насамперед структур, що протидіють організованій злочинності і тероризму; переслідування на території держави осіб, причетних до терористичної діяльності; збереження ролі російської мови як фактора духовного єднання народів багатонаціональної Росії тощо.

В січні 2000 року була затверджена «Концепція національної безпеки РФ» Президента В. Путіна, яка носила спадкоємний характер. Проте незабаром після прийняття документа в світі склалася

інша військово-політична обстановка: вторгнення США в Афганістан та Ірак; вихід США з договору по ПРО; рішення США розмістити в Польщі та Чехії елементи системи ПРО; події на Балканах та Південному Кавказі; перспективи створення нової архітектури європейської безпеки – кожна нова подія послідовно завдавала удари по «перехідній» концепції політики Росії в справі забезпечення національної безпеки [3, 10–12].

Зазначена концепція мала деякі новели й була чинною до травня 2009 року за часів наступника В.Путіна Д.Медведева. В попередження воєн і збройних конфліктів Російська Федерація віддавала перевагу політичним, дипломатичним, економічним та іншим невоєнним засобам. Однак національні інтереси Російської Федерації вимагають наявності достатньої для її оборони військової могутності. Збройні Сили Російської Федерації відіграють головну роль у забезпеченні військової безпеки Російської Федерації.

Найважливішим завданням Російської Федерації визначалось стримування в інтересах запобігання агресії будь-якого масштабу, в тому числі із застосуванням ядерної зброї, проти Росії та її союзників [2, 4–6, 12–14].

Отже, поступово відбувалась трансформація моделі концепції національної безпеки Росії від пострадянського «світового панування» до моделі «регіонального лідерства», внаслідок чого в 2009 році була прийнята Стратегія національної безпеки Росії до 2020 року.

Висновки. На підставі проведеного аналізу можна констатувати, що модель національної безпеки Росії носить яскраве забарвлення ідеології «регіонального лідерства».

Доктрина В. Путіна, успадкована адміністрацією Д. Медведева, зберегла на початку нового тисячоліття поточний рівень оперативних загроз у вигляді розширення Євразійського та Митного союзів, видавлювання України із відповідних ринків, проведення застрашливих операцій відносно потенційних союзників України, закриття для українських фірм євразійського ринку, інформаційних атак і т.д. Згідно з чинною концепцією нацбезпеки Росія генеруватиме для України системну і довготривалу загрозу як держава-конкурент на лідерство в регіоні, як держава-член «ядерного клубу», котра фактично володіє частиною національної території для розміщення своїх військово-морських сил. Зіткнення глобальних інтересів України з інтересами Росії буде неминуче – від непрямих і неявних форм до відкритої конфронтації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тимошина Е. В. Теория «Третьего Рима» в сочинениях «Филофеева цикла» / Е. В. Тимошина // Правоведение. – 2005. – №4. – С. 181-208.
2. Об утверждении концепции национальной безопасности Российской Федерации / Указ Президента РФ от 17.12.1997 № 1300.
3. Об утверждении концепции национальной безопасности Российской Федерации / Указ Президента РФ от 10.01.2000 № 24.
4. Вебер М. Переход России к псевдоконституционализму / М. Вебер // Полис. – 2006. - № 2. – с. 77-89.
5. Дармокрик В. Ф. Политическая безопасность в современной России: дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02 / Дармокрик Виктор Федорович. – Саратов, 2007. – 151 с.
6. Расширение Европейского Союза и Россия / под ред. О. В. Буториной, Ю. А. Борко; МГИМО(У) МИД России; Ин-т Европы РАН. – М.: Деловая литература, 2006. – 567 с.
7. Есин Виктор. Стратегические ядерные силы России в XXI веке / Виктор Есин // Нац. Оборона. – 2007. – № 11. – Ноябрь. – С. 21–27.
8. Федоров А. В. Возможные направления реализации военной политики РФ в области международной информационной

- безопасности в современных условиях / А. В. Федоров, С. М. Бойко и др. // Военная мысль. – 2009. – № 4. – С. 10–15.
9. Современная мировая политика. Прикладной анализ / А. А. Байков и др.; отв. ред. А. Д. Богатуров. – М.: Аспект-Пресс, 2009. – 588 с.
10. Троицкий М. А. Глобальный регионализм и внешняя политика России / М. А. Троицкий // Свободная мысль. – 2009. – № 11. – С. 35–46.
11. Андреева О. М. Національна безпека України в контексті інформаційної політики Російської Федерації та США / О. М. Андреева // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2010. – Вип. 90. – Ч. 2. – С. 160–162.
12. Шаклеина Т. А. Новые сценарии формирования мирового порядка и Россия / Т. А. Шаклеина // Национальная безопасность. – 2011. – № 1 (январь – февраль). – С. 4–12.
13. Воскресенский А. Д. Сравнительный анализ моделей региональных конфигураций политико-экономического пространства Восточной Азии и национально-государственные интересы Российской Федерации / А. Д. Воскресенский // Россия в АТР: проблемы безопасности и сотрудничества : Сборник материалов / Российский институт стратегических исследований. – М., 2011. – С. 17–27.
14. Шаклеина Т. А. Политика США и интересы России / Т. А. Шаклеина // Ситуационные анализы. Выпуск 1. / М. А. Хрусталева, Е. Г. Никитенко, Т. А. Шаклеина; под ред. Т. А. Шаклеиной. – М.: МГИМО, 2011. – С. 80–111.